

OSTRAVA, příspěvky k dějinám Ostravy a Ostravska, 29.

Igor Ivan, Jiří Kovář

Ostrava a Ostravsko (nejen) podle dat ze sčítání lidu, domů a bytů 2011

Příspěvek volně navazuje na text ve svazku 28 a opět se zabývá analýzou Ostravy, tentokrát v porovnání se svým zázemím – obcemi v okresech přímo s ní sousedícími. Jako primární zdroj dat pro analýzy a komparace slouží výsledky sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011. Využity jsou také další zdroje dat, aby analýza byla co nejaktuálnější a poskytovala co nejpřesnější pohled na situaci v regionu. Výsledky jsou prezentovány s využitím tabulek, grafů i map. V úvodu příspěvek pojednává o charakteru a vymezení Ostravska a zabývá se populačním vývojem se zaměřením na migrační směry do zázemí regionu i mimo něj. Dále je představen vývoj a situace ve věkovém složení obyvatel, kdy je jasně patrný trend stárnutí populace. Autoři analyzují rovněž vzdělanostní strukturu, strukturu domácností či národnostní skladbu a náboženství. V těchto dvou oblastech se výrazně projevuje (ne)kvalita dat ze sčítání. Stranou nezůstala také (ne)zaměstnanost a odvětvová struktura zaměstnanosti. Poslední kapitola pojednává o výrazné rozdílnosti vlastního města a jeho zázemí, kdy je vedena diskuze nad smysluplností a korektností současného administrativního vymezení. Vlastní závěr shrnuje představené výsledky a poskytuje pohled i za hranice do Polska a usazuje tak celý region do souvislosti s populačně větším regionem Katovic.

Martin Juřica

Státní kulturní politika a její dopad na ostravský hudební a divadelní život v 70. a 80. letech 20. století

V období tzv. „normalizace“ došlo v kulturním životě k omezení svobody projevu, z veřejného života byla vyloučena řada osobností spojených s tzv. obrodným procesem, exemplární zásahem v oblasti divadelního života byl proces s členy divadla Waterloo. V Ostravě, snad jako nikde v tehdejší Československu, nebyl tak výrazný odpor funkcionářů KSČ proti dílům s duchovní tematikou. Divadelní provoz (především činohra) byl pod daleko přísnějším dohledem než oblast hudby. Loutkovému divadlu bylo přímo určeno vychovávat nejmladšího diváka v ateistickém duchu. U mnoha představitelů kulturní sféry došlo k změně postojů a přizpůsobení se novým podmínkám. Rozsah loajality byl rozdílný a pohyboval se od naprosté oddanosti k novému režimu, po vytvoření strategií s větší či menší mírou kompromisů.

Lukáš Vaculík

Ohlasy celostátní církevní politiky na Ostravsku v letech 1948–1953

Studie sleduje vývoj komunikace mezi státní správou a římskokatolickou církví na Ostravsku v letech 1948–1953 v širším kontextu církevních dějin v Československu. Primárně se zaměřuje na změny, které byly v církevní politice realizovány po komunistickém převratu v roce 1948, na proticírkevní restriktce a snahu státní správy o kontrolu veškeré církevní činnosti. Zabývá se také personáliemi významných církevních představitelů a duchovních a nástinem církevní správy na Ostravsku ve sledovaném období.

Petr Kašing

Příbram? Praha? Ostrava!!!

Problematika přeložení VŠB z Příbrami do Ostravy v pramenech

Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava patří k nejstarším vysokým školám montánního zaměření v rámci Evropy. Byla zřízena v roce 1849 jako původně montánní učiliště v Příbrami, v roce 1895 získala vysokoškolský statut a v roce 1904 byl její název změněn na Vysoká škola báňská v Příbrami. Po druhé světové válce byla škola na základě dekretu prezidenta republiky Dr. Edvarda Beneše z 8. září 1945 přeložena z Příbrami do Moravské Ostravy. Přemístění školy nebylo pouze politicky podmíněné rozhodnutí. Přestože profesori a studenti pokládali za jedinou možnou alternativu existenci VŠB v Praze, průmyslový region Ostravska však představoval lepší podmínky pro její budoucí rozvoj. K dalším závažným důvodům přeložení VŠB patřil také mimořádný význam obnovy československého poválečného hospodářství. Hlavním problémem se stalo zabezpečení základních provozních podmínek v Moravské Ostravě v provizorních objektech bývalých škol, ve kterých VŠB v listopadu 1945 zahájila činnost.

Mečislav Borák

Deportace Židů na Mauricius (1940–1945)

Přes tři sta československých židů, kteří v letech 1939–1940 hledali záchranu před perzekucí nacistického režimu v odchodu do Palestiny, prožilo nebezpečnou plavbu po Dunaji a Středozemním moři. Britské úřady jim však vstup do Palestiny zakázaly a jako ilegální imigranty je deportovaly do věznice na ostrově Mauricius, kde spolu s dalšími židy ze střední Evropy žili v internaci až do léta 1945. Těžce snášeli přísný režim internačního tábora a omezení osobní svobody, stejně jako tropické klima. Většina mužů z československé skupiny vstoupila do československého nebo židovského vojska, kde bojovali v řadách Spojenců. Až

po válce se jim splnilo jejich přání a mohli se usídlit v zemi svých předků. Ukázky ze zahraniční odborné literatury, vzpomínkových prací i archivních pramenů připomínají tragické i heroické osudy bývalých běženců, z nichž mnozí pocházeli z regionu Ostravska.

Jakub Gryžboň

Živnostenské podnikání v automobilové dopravě na Ostravsku v letech 1918–1938, 2. část

Příspěvek mapuje další oblasti svobodného a koncesovaného automobilového podnikání na Ostravsku. Mezi tyto živnosti patří: obchod automobily a jejich příslušenstvím, autoopravny, vulkanizační dílny, garáže a půjčovny aut, hlídaná parkoviště, autoškoly, obchod benzinem a minerálními oleji a benzinové čerpací stanice. Závěr příspěvku pak nastiňuje osudy pěti velkých ostravských automobilových společností, které měly velkou zásluhu na rozvoji automobilového podnikání na Ostravsku. Pozornost je soustředěna především na období první republiky, kdy docházelo k největšímu rozvoji v automobilovém podnikání. Poválečná situace, pak znamenala pro toto odvětví pouze přechodnou dobu, která skončila v roce 1950 znárodněním firem podnikajících v tomto odvětví.

Ondřej Kolář

Zapomenutý kriminalista a muzejník František Kocián

Článek přibližuje osudy kriminalisty Františka Kociána, narozeného roku 1896 v Kateřinkách. Na podzim 1918 se Kocián angažoval při vytváření Národních gard na Opavsku, později působil jako bezpečnostní specialista ve službách zemské vlády. Po zrušení slezské zemské správy v roce 1928 nastoupil k policii v Opavě a začal publikovat v oblasti kriminalistické teorie, také v Opavě založil policejní muzeum a archiv. V muzejnické činnosti pokračoval i po přeložení do Moravské Ostravy v roce 1938. Během nacistické okupace používal své muzeum fungující při policejním ředitelství jako zástěrku pro odbojovou činnost a spolupracoval s ilegální skupinou kolem pedagoga Emila Hájka. Po válce čelil obviněním z kolaborace, jež se neprokázala, přesto však Kocián musel od policie odejít. Koncem 60. let sepsal několik vzpomínkových spisů, z nichž některé se dosud nepodařilo dohledat.

Blažena Przybylová, Jozef Šerka

Vývoj pojmenování ulic a veřejných prostranství v katastrálních územích Zábřeh nad Odrou, Zábřeh-VŽ a Zábřeh-Hulváky

Příspěvek představuje stručnou formou přehled vývoje pojmenování ulic a veřejných prostranství v katastrech Zábřeh nad Odrou, Zábřeh-Hulváky a Zábřeh-VŽ od jeho počátku v roce 1910 do současnosti. V úvodu sleduje faktory, které si vynutily pojmenování vytvořené uliční sítě a které dále podmiňovaly tento proces jak v rámci sledované obce (především růst počtu obyvatel, bytová výstavba, rozvoj místní komunikační infrastruktury), tak také těch, jejichž vliv zasahoval celé území města v aktuálních historických hranicích (slučování obcí, společensko-politické změny celostátního významu). Druhou část tvoří abecedně řazený soupis názvů ulic a veřejných prostranství současných i zaniklých včetně jejich zdůvodnění, sestavený na základě archivních pramenů, tištěných seznamů ulic, adresářů a mapových podkladů.

Kamil Rodan

Rothův hostinec v ostravské Nové Vsi

Historie Rothova hostince v ostravské Nové Vsi je příkladem modelového hospodaření představitelů tří generací židovských rodin Sonnenscheinů, Guttmannů a Rothů. Na pozadí politické a hospodářské emancipace židovstva na Ostravsku ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století se stal Rothův hostinec synonymem pro hospodářský vzestup a podnikatelské ambice. Na prostoru bezmála jednoho sta let je vykreslena houževnatost a píle lidí, kteří se navzdory nelehkým podmínkám rozhodli realizovat svůj velký podnikatelský sen a ukázat okolí, že i nemožné se za určitých podmínek může stát skutečným. Rothův hostinec se stal díky dravosti a prozíravosti jeho majitelů nejen vzorem uskutečněného podnikatelského záměru, ale také kulturním fenoménem své doby. Existence Rothova hostince se nesmazatelným způsobem zapsala do dějin Nové Vsi a bude navždy tvořit jejich nedílnou součást.

Irena Moravcová, Zbyněk Moravec, Jaroslava Novotná, Michal Živný

Mariana Máchová (1817–1837) a její rodinné zázemí

V roce 2007 byly při archeologickém výzkumu na bývalém hřbitově u kaple sv. Lukáše (dnes Puchmajerova ulice) vyzdvihnuty kosterní ostatky asi 20leté ženy. Na temenní kosti nebožky byl identifikován postmortální vodorovný řez. Studium matričních záznamů se podařilo určit, že pohřbená byla patrně Mariana Máchová (1. 7. 1817–23. 12. 1837). Ta byla dcerou předního ostravského měšťana Vincence Máchy a sestrou kněze a v roce 1837 rektora Františkovy univerzity Jana Máchy. Celý život bydlela v domě č. 19, kde i zesnula. Na zemřelé byla provedena ranhojičem Antonínem Žídkem pitva (vodorovný řez). Jako příčina

úmrtí byla zjištěna dušnost a mozková mrtvice. V pozůstalostním spise ze dne 30. 12. 1837 je již uvedeno, že žena spáchala sebevraždu (do doby pohřbu se asi o této skutečnosti nevědělo). Na základě několika indicií se zdá, že se žena otrávila jedem (arzenik?).

Romana Rosová, Martin Strakoš

Jak Fénix z popela... Historie a obnova památného dřevěného kostela sv. Kateřiny v Ostravě-Hrabové

Dřevěný kostel sv. Kateřiny v Ostravě-Hrabové vznikl zřejmě mezi lety 1538–1564. V té době ještě zřejmě neměl štenýřovou věž předsazenou před kostelní loď, ale hranolovou věž na hřebeni střechy. Štenýřová věž byla pravděpodobně postavena až v roce 1787. V letech 1898–1903 proběhla generální oprava zchátralého kostela, při níž byly vyměněny dožilé stavební části, nevhodná výmalba interiéru vápnem byla nahrazena výmalbou imitující dřevo a obnoveno bylo i interiérové vybavení, např. kazatelna. Další opravy kostela se uskutečnily v 1. polovině a v samém závěru 20. století. Dne 2. dubna 2002 ale nově opravený kostel vyhořel. Zachovalo se jen malé torzo hmoty stavby – trámy ze závěru presbytáře a stěny sakristie. Hrabovští farníci se s představiteli Biskupství ostravsko-opavského i se zástupci státní památkové péče domluvili na provedení vědecké rekonstrukce zaniklé stavby. Projektu se ujal Ing. Antonín Závada a realizaci provedla v letech 2003–2004 firma Juráň ze Vsetína. Návrh interiéru, dokončeného v roce 2005, vypracoval v letech 2003–2004 brněnský architekt Marek Štěpán ve spolupráci se Zuzanou Morávkovou a s malířem René Vlasákem. Výsledkem je spojení repliky téměř zaniklé památky s řemeslně a umělecky kvalitně pojatým vnitřním vybavením, evokujícím minulost za použití soudobých forem a moderně zpracovaných materiálů.

Gabriela Pelikánová

Ne každý kraj má Eduarda Šebelu

Eduard Šebela (1878–1952) byl v době meziválečné jako ústřední ředitel Vítkovických kamenouhelných dolů významnou osobností, spjatou s rozvojem hornictví na Ostravsku. Zároveň se stal velkým podporovatelem a mecenášem zdejších uměleckých aktivit. Byl předsedou Spolku Národního divadla moravskoslezského a Spolku pro výstavbu a udržování výstavního pavilonu v Moravské Ostravě. Jeho jméno je značnou měrou spojováno i s rozvojem turistiky a lyžování v Beskydech. Jako člen a předseda Pohorské jednoty Radhošť v Moravské Ostravě se zasloužil o značení turistických tras, vytvoření první mapy Beskyd (1908) a o výstavbu a udržování zdejších útulen, např. Tanečnice na Pustevnách (1926).

Šebelův aktivní život fakticky skončil v roce 1940, kdy byl v důsledku nástupu fašismu jako Čech v řídicí funkci předčasně penzionován a výrazně omezil svou spolkovou činnost. Poté žil v izolaci ve své vile v Kunčicích pod Ondřejníkem. Jeho situace se ještě zhoršila změnou politických poměrů v roce 1948.

Milán Palák

Mládí barytonisty Václava Bednáře a jeho umělecké začátky v Ostravě

Vynikající barytonista opery pražského Národního divadla Václav Bednář (1905–1987) začal svou pěveckou dráhu v Národním divadle moravskoslezském v letech 1928–1936, odkud odešel do Zemského divadla v Brně a po válce do Prahy. Na ostravském jevišti vystoupil v 85 úlohách, před získáním stálého angažmá mu bylo vedle operních postav přiděleno i několik menších činoherních rolí. Podle ohlasu, dokumentovaného převážně hudebním kritikem Milanem Balcarem, náležel Václav Bednář už od svých začátků k výborným sólistům jak pěvecky, tak i herecky. Vedle divadla účinkoval rovněž na koncertech a v ostravském rozhlase.

Tomáš Karkoszka, Jaroslava Novotná

Život ambiciózního ostravského tiskaře Rudolfa Vichnara (1861–1943)

Rudolf Vichnar (1861–1943) patří k zakladatelům tří ostravských tiskáren (v Přívoze, Moravské Ostravě a Mariánských Horách) s dlouholetou tradicí. V nich nejčastěji tiskl knihy regionálního charakteru, reklamní a propagační materiály, spolkové stanovy, výroční zprávy, kulturní programy, plakáty nebo také Úřední list pro okresní hejtmanství. V Přívoze vydával katolicky laděné Ostravsko-přívozké noviny, přejmenované na Ostravské noviny, a později v Moravské Ostravě noviny Ostravský kraj. Vedle své profesní kariéry se angažoval ve prospěch českého národního života na Ostravsku, a to jak politicky, tak společensky. Byl nadšeným ochotnickým hercem, udržoval kontakty s celou řadou českých kulturních spolků v Moravské Ostravě. Kromě toho i publikoval. Svě stěžejní články zaměřil na počátky ostravského ochotnického divadla a na dějiny tiskáren a novinářství na Ostravsku. Jeho nástupcem v tiskárně se stal starší syn Jaroslav. Mladší Jindřich se v roce 1919 odstěhoval do Prahy, kde se prosadil jako výtvarný typograf.

Šárka Glombíčková

„...jdeme chladnokrevně našemu smutnému osudu vstříc.“

Dopisy sourozenců Ettingerových z Krakova do Ostravy 1940–1942

Problémy s ubytováním českých obyvatel Těšínska násilně vyháněných Poláky po uzavření Mnichovské dohody v září 1938 se pokusilo ostravské policejní ředitelství řešit tak, že „na oplátku“ začalo z města vypovídat polské státní příslušníky. Židovská rodina Adolfa a Hermíny Ettingerových z Hrušova patřila mezi ně. Jako svůj nový domov si vybrali polský Krakov. Jejich syn Alfred zůstal v Ostravě a pokusil se vystěhovat do Dominikánské republiky, což se mu nepodařilo. Po vypuknutí války byl zatčen a přiřazen k třetímu protektorátnímu transportu do Niska. Z tábora v Sosnovci se dostal ke své rodině v Krakově na počátku r. 1940. Únorem 1940 je datován první dopis dvojčat Elišky a Edity a jejich bratra Alfreda přítelkyni Marii Gašové z Radvanic. Korespondence zachycuje především životní podmínky rodiny v Krakově a blízkých Niepołomicích. Jejich tragický osud se završil v srpnu 1942 likvidací ghetta ve Věličce, kam nacisté soustředili Židy z Niepołomic a okolí.

Jiří Krátký

O varhanách nejen v Moravské Ostravě ve světle rodinné korespondence Staudingerů

V roce 2014 byly při restaurování Staudingerových varhan v kostele sv. Petra a Pavla v Kružberku (okres Opava) nalezeny písemnosti, jejímiž adresáty byla tato významná varhanářská rodina z Andělské Hory. Nejdůležitějším pramenem je pak dopis z r. 1803, ve kterém syn Fabian Sebastian popisuje svému otci Josephu Sebastianovi tehdy ještě existující starobylé varhany v kostele sv. Václava v Moravské Ostravě. Na základě tohoto dopisu je možno vrocit návrhy na přestavbu varhan od Staudingerů dochované v Archivu města Ostravy právě do roku 1803. Kromě pojednání o moravskoostravských varhanách je v dopise zmínka o uzavřeném kontraktu na varhany v Dolní Lutyni, z nichž se dodnes dochovala skříň. Další informace se vztahují k průběhu služební cesty a dále i k jiným varhanám na Moravě (kupř. v Klenovicích na Hané).

Eva Rohlová

Spor o zlého ducha neboli spirituska ve městě Moravské Ostravě na konci 17. století

Příspěvek obsahuje edici zápisu v nejstarší ostravské dochované městské knize, tzv. Památné knize města Moravské Ostravy 1565–1757. Český psaný text ze dne 20. 7. 1699 řeší spor mezi třemi obyvatelkami Moravské Ostravy, týkající se údajně zázračného kořene, zvaného spiritusek, který před 13 lety koupil ostravský měšťan Jiřík Anturin. Kořen měl chránit jeho dům před ohněm a dopomoci mu k penězům. Vdova po něm, Brigita, později provdaná Parojková, byla v souvislosti se spirituskem dvěma sousedkami nařčena ze spojení se zlým duchem. Na obě ženy podala žalobu před městským právem a spor vyhrála. Zápis, v němž se

odráží pověřivost tehdejších obyvatel města, je zároveň ojedinělým dokladem rozepří, z nichž mohl i v Moravské Ostravě vzniknout čarodějnický proces.